

Μέρος Β

[Διαβάστε το πρώτο μέρος [εδώ](#)]

Το μέλλον: Ανταγωνισμός μεταξύ των πλατφορμών. Τάσεις, προκλήσεις και προοπτικές

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου ο Srnicek προσπαθεί να εκθέσει κάποιες πιθανές τάσεις και να επιχειρήσει προγνώσεις για το μέλλον της ψηφιακής πλατφόρμας στο σύγχρονο καπιταλισμό. Τα βασικά ερωτήματα που τίθενται είναι (Srnicek, 2017, σελ. 94):

- i.** ποιες ευρύτερες συνέπειες παράγουν για τον καπιταλισμό οι νέες εταιρείες που βασίζονται στις ψηφιακές πλατφόρμες; Θα κατορθώσουν να ανανεώσουν την δυναμική του και πάνω σε ποιο πρότυπο ανάπτυξης; Ανταγωνισμός ή μονοπώληση των αγορών;
- ii.** ποιες είναι οι τάσεις που πυροδοτούν αυτές οι νέες επιχειρήσεις στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον της περιόδου που διανύουμε και που χαρακτηρίζεται, αλλού από μια εύθραυστη και περιορισμένη ανάπτυξη, και αλλού από την παρατεταμένη συνέχιση της ύφεσης;

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα ο Srnicek τεκμηρίωσε ήδη στο δεύτερο κεφάλαιο ότι η μονοπώληση δεν είναι πιθανός κίνδυνος ή ένα απευκταίο ενδεχόμενο, αλλά υφιστάμενη πραγματικότητα. Η δυνατότητα των μεγάλων ψηφιακών πλατφορμών να μετατρέπουν -με την αύξηση των χρηστών- το αρχικό τους προβάδισμα σε πλήρη επικράτηση στην οικεία αγορά, αλλά και η ικανότητά τους να διασυνδέουν τα πολλαπλά αποτελέσματα της λειτουργίας του διαδικτύου αποκτώντας πρόσβαση σε διαφορετικές δραστηριότητες των χρηστών (βλ. στις προτεινόμενες ιστοσελίδες τα infographics *Τι ξέρει η Google για σένα*; και *Τι γνωρίζουν οι μεγάλες επιχειρήσεις τεχνολογίας για σένα*), καθιστά τις επικρατέστερες ψηφιακές πλατφόρμες χαρακτηριστικές εκφράσεις μονοπώλησης του πεδίου στο οποίο

δραστηριοποιούνται. Ωστόσο, αυτή η μονοπωλιακή θέση δεν διατηρείται για πάντα, αλλά έως ότου -στο πλαίσιο του αμείλικτου ανταγωνισμού- μια νέα τεχνολογική ή οργανωτική καινοτομία αξιοποιηθεί για να ανατρέψει τη δεσπόζουσα θέση της παλαιότερης υπέρ μιας νέας επιχειρηματικής μορφής.

Αναφορικά με τις κύριες τάσεις που διαφαίνονται στη λειτουργία των ψηφιακών πλατφορμών ο Srnicek καταλήγει στις εξής επισημάνσεις:

Δεδομένης της σημασίας που έχει η συγκέντρωση μεγάλων συνόλων δεδομένων για τη βελτιστοποίηση των αλγορίθμων και των διαδικασιών προσέγγισης πελατών και παροχής υπηρεσιών, πολλές πλατφόρμες κάνουν σημαντικές επενδύσεις σε υποδομές και τεχνολογίες που αφορούν στο Διαδίκτυο των Πραγμάτων, όπως αισθητήρες ενσωματωμένους σε προϊόντα, ρούχα, σπίνια και αυτοκίνητα που σωρεύουν δεδομένα σε διαρκή βάση παρακολουθώντας αδιάκοπα ανθρώπινες δραστηριότητες και καταγράφοντας συμπεριφορές: πώς οδηγούμε, πόσο δραστήριοι είμαστε, τι τρώμε, τι φοράμε, τι διαβάζουμε, τι λέμε, πού πηγαίνουμε και ούτω καθεξής. Είναι λοιπόν φανερό ότι η κατάργηση της ιδιωτικότητας αποτελεί βασικό όρο λειτουργίας αυτού του επιχειρηματικού μοντέλου. Τα όρια τού κοινωνικά και νομικά αποδεκτού από την άποψη της συλλογής δεδομένων δέχονται και θα δεχθούν ακόμη μεγαλύτερες πιέσεις (Srnicek, 2017, σελ. 99-100). Όπως εξηγεί, σε ένα παρόμοιο πλαίσιο ανάλυσης, ο Σμυρναίος (2018, σελ. 134)

«Η επιλογή που έχουν οι χρήστες είναι απλή όσο είναι και δύσκολη: είτε αποδέχονται το γεγονός ότι η διαδικτυακή τους δραστηριότητα παρακολουθείται από την αγορά, η οποία και την εκμεταλλεύεται, είτε παύουν να χρησιμοποιούν μια σειρά από δημοφιλείς υπηρεσίες και αποκόβονται από ένα τεράστιο τμήμα της διαδικτυακής κοινωνικότητας αναλαμβάνοντας και το αντίστοιχο κοινωνικό και επαγγελματικό κόστος. Σε κάθε περίπτωση κανένας υφιστάμενος κανονισμός δεν μπορεί να τους βοηθήσει σε αυτό το δίλημμα.»

Τη συγκέντρωση, καταγραφή και αποθήκευση δεδομένων ακολουθεί η ανάλυση, η οποία απαιτεί με τη σειρά της αυξημένους πόρους για να αναπτυχθούν εξελιγμένα εργαλεία συχνά με τη χρήση εφαρμογών τεχνητής νοημοσύνης.

Μια δεύτερη τάση, που συνδέεται και αυτή με την ανάγκη συνεχούς συσσώρευσης, ανάλυσης και αξιοποίησης δεδομένων, είναι η επέκταση μιας ψηφιακής πλατφόρμας -με τους αντίστοιχους επενδυτικούς συνδυασμούς- προς κατευθύνσεις που επιδιώκουν τη διατήρηση κεντρικής θέσης μέσα στο τεχνολογικό και επιχειρηματικό οικοσύστημα που δραστηριοποιείται.

Αυτές οι επενδυτικές και παραγωγικές επεκτάσεις -σε διάκριση με τις παραδοσιακές κάθετες ή οριζόντιες συμπράξεις, συγχωνεύσεις ή εξαγορές- έχουν περισσότερο τη μορφή **ριζωματικών συνδέσεων**^[6] (rhizomatic connections) (Srnicek, 2017, σελ. 103) που αναπτύσσεται, αξιοποιώντας συνήθως μια ομάδα τεχνολογικών καινοτομιών, για να καταλάβει έγκαιρα κεντρική θέση σε μια αναδυόμενη επιχειρηματική ευκαιρία - αγορά. Για παράδειγμα, η ραγδαία επέκταση της αγοράς των smartphones μετέθεσε το ενδιαφέρον στο λειτουργικό σύστημα των «έξυπνων» κινητών τηλεφώνων. Έτσι, ενώ αρχικά η Apple είχε σαφές εμπορικό προβάδισμα, η κίνηση της Google να δώσει άδεια χρήσης στους κατασκευαστές υλικού για το ανοιχτό λογισμικό Android άλλαξε τα δεδομένα και το Android σήμερα κατέχει πάνω από το 80% της αγοράς όντας το πλέον χρησιμοποιούμενο λειτουργικό σύστημα σε οποιαδήποτε συσκευή. Αντίστοιχα,

οι πλατφόρμες των Facebook και Amazon, προσπαθούν να άρουν την πλεονεκτική θέση της Google αναφορικά με την αναζήτηση στο διαδίκτυο, αναπτύσσοντας δικές τους σχετικές εφαρμογές (apps) ή πολλές πλατφόρμες επενδύουν στη χρήση φυσικής γλώσσας για να διευκολύνουν και να μαζικοποιήσουν την πρακτική του ηλεκτρονικού εμπορίου. Όλα αυτά οδηγούν σε αυτό που ο Srnicek (2017, σελ. 107) ονομάζει «θέση σύγκλισης», δηλαδή

«στην τάση για διαφορετικές εταιρείες που χρησιμοποιούν ψηφιακές πλατφόρμες να γίνουν ολόένα και πιο όμοιες, καθώς παρεμβαίνουν στις ίδιες αγορές και περιοχές δεδομένων. Σήμερα υπάρχει μια πληθώρα διαφορετικών μοντέλων πλατφόρμας που προέκυψαν από τις οικονομικές συνθήκες και τις στρατηγικές αποφάσεις που βασίζονται σε πλεονεκτήματα σε διαφορετικούς τομείς. Ένα βασικό ερώτημα είναι ποια αναμένεται να είναι η μελλοντική εξέλιξη αυτών των μορφών: Θα συγκλίνουν σε ένα μοντέλο πλατφόρμας; ή θα αποκλίνουν και θα διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητα μέσω εξειδίκευσης; Δεδομένης της ανάγκης να επεκταθεί η εξαγωγή δεδομένων και να τοποθετηθεί κάποιος σε στρατηγικές θέσεις, φαίνεται ότι οι εταιρείες τείνουν να δρουν σε παρόμοιες περιοχές.»

Μια τρίτη τάση που παρατηρεί ο Srnicek (2017, σελ. 110) είναι οι απόπειρες για τον εγκλωβισμό των χρηστών σε «πλατφόρμες-σιλό». Αυτό επιχειρείται με τρόπους όπως η εξάρτηση από μια υπηρεσία, η αδυναμία χρήσης εναλλακτικών λύσεων ή η έλλειψη φορητότητας δεδομένων. Οι πλατφόρμες που συνδέονται με την Apple και το Facebook είναι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Το Facebook λ.χ. επιδιώκει να εξελιχθεί σε έναν κλειστό -τύπου «all inclusive»- ψηφιακό χώρο (όπως στην περίπτωση των μεγάλων τουριστικών μονάδων) από τον οποίο να μην χρειάζεται να εξέλθεις για οποιαδήποτε δραστηριότητα· να μπορείς μέσα σε αυτόν, και μέσω αυτού, να μαθαίνεις τις ειδήσεις, να κάνεις

αναζητήσεις στο διαδίκτυο, να ακούς μουσική, να βλέπεις βίντεο, να επικοινωνείς με φίλους, να αγοράζεις προϊόντα και υπηρεσίες, να πληρώνεις λογαριασμούς κ.ο.κ. «Η τάση αυτή πιθανόν διευθύνει μια μετάβαση από έναν σχετικά ανοιχτό ιστό σε ολόένα και πιο κλειστές εφαρμογές. Η επέκταση των smartphones έχει οδηγήσει όλο και περισσότερους χρήστες να αλληλεπιδρούν στο διαδίκτυο μέσω εφαρμογών αντί να επισκέπτονται (τους κατάλληλους για κάθε θέμα) ιστότοπους και αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο οι εταιρείες έχουν τη δυνατότητα ρύθμισης του εύρους της συλλογής των δεδομένων.» (Srnicek, 2017, σελ. 112).

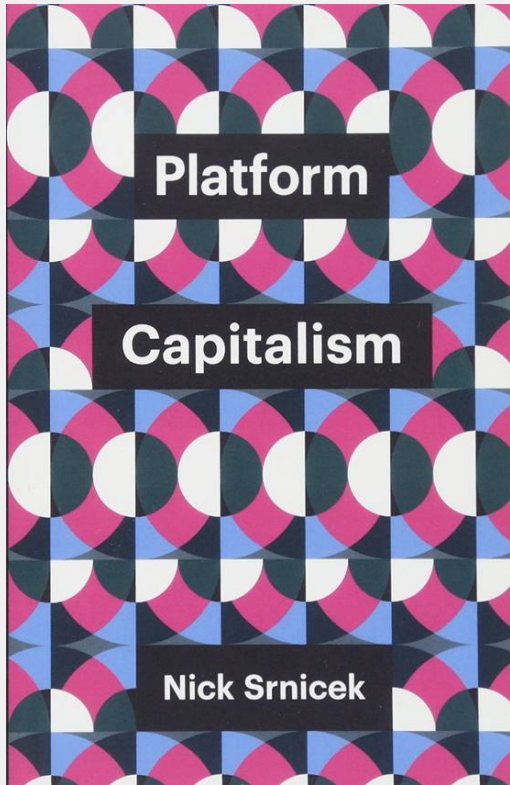
Παράλληλα, βεβαίως, με αυτές τις παρατηρούμενες τάσεις υπάρχουν και σημαντικοί ανασχετικοί παράγοντες στην προσπάθεια να αποτελέσουν οι ψηφιακές πλατφόρμες μια βιώσιμη πηγή δυναμισμού για τον καπιταλισμό. Ενδεικτικά αναφέρεται από τον Srnicek, (2017, σελ. 116-117) η περίπτωση των περιορισμών στον τομέα της ανθρώπινης εργασίας, δεδομένου ότι εργασίες που μπορούν δύσκολα να αυτοματοποιηθούν, όπως ο καθαρισμός σπιτιών ή, από την άλλη μεριά, εργασίες που βασίζονται στον ανθρώπινο παράγοντα και προϋποθέτουν εξειδικευμένο επαγγελματισμό, δεν φαίνεται να μπορούν να είναι επιτυχείς στο πλαίσιο μιας (λιτής) ψηφιακής πλατφόρμας που βασίζεται στο χαμηλό εργασιακό κόστος και στην μη ειδικευμένη εργασία. Επίσης, οι ποικίλοι περιορισμοί στον τομέα της διαφήμισης (εφαρμογές αποκλεισμού διαφήμισεων στο διαδίκτυο, μείωση της διαφημιστικής δαπάνης, νομοθεσία προστασίας προσωπικών δεδομένων που περιορίζει την εξατομικευμένη διαφήμιση κ.τ.λ.) αναμένεται να προβληματίσουν το μέλλον των διαφημιστικών ψηφιακών πλατφορμών.

Το πώς θα εξελιχθεί το μέλλον για τις ψηφιακές πλατφόρμες δεν είναι φυσικά απολύτως διαυγές. Τα μέχρι σήμερα σημάδια υποδηλώνουν ότι θα τείνουν να επεκταθούν σε ολόκληρη την οικονομία και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους θα ενταθεί· οι εξαρτημένες από τις διαφημίσεις πλατφόρμες, πιθανόν να υποχρεωθούν σε τιμολόγηση κάποιων υπηρεσιών που σήμερα παρέχονται δωρεάν· κάποιες από τις λιτές ψηφιακές πλατφόρμες θα επιχειρήσουν να μετεξελιχθούν σε πλατφόρμες προϊόντων ή σε ενοικιαζόμενους ψηφιακούς χώρους παροχής υπηρεσιών· το πολυεστιακό μοντέλο της Amazon που επιδιώκει να δραστηριοποιείται με πολλές εναλλακτικές μορφές σε διαφορετικές αγορές (διαφοροποίηση υπηρεσιών) φαίνεται να είναι περισσότερο βιώσιμο, παρότι δύσκολο να αντιγραφεί από τις λιγότερο ισχυρές πλατφόρμες. Οι εξελίξεις αυτές, από την άλλη μεριά, θα εξαρτηθούν και από τις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες αντιστάσεις εκ μέρους των κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων που επιδιώκουν αντιμονοπωλιακές νομοθεσίες, προστασία των προσωπικών δεδομένων, περιορισμό και έλεγχο της διαφήμισης, ανοιχτό και όχι επιτηρούμενο διαδίκτυο, ανάπτυξη δημόσιων ψηφιακών χώρων και συνεργατικών πλατφορμών κ.ο.κ. Σε κάθε περίπτωση, όποιο και να είναι ακριβώς το μέλλον του μοντέλου της ψηφιακής πλατφόρμας, το γεγονός, όπως επισημαίνει ο Srnicek (2017, σελ. 113), είναι ότι

«παρά τη ρητορική της υπέρβασης του καπιταλισμού και της μετάβασης σε έναν νέο τρόπο παραγωγής -μια ρητορική που είναι εγγενής στη μεταβιομηχανική θεωρία της δεκαετίας του 1960, στις ιδέες των οπαδών της «νέας οικονομίας» στη δεκαετία του '90 και στους ριζοσπαστικούς και συντηρητικούς παιάνες για τη σημερινή οικονομία του διαμοιρασμού- παραμένουμε δεσμευμένοι σε ένα σύστημα ανταγωνισμού και κερδοφορίας. Οι πλατφόρμες προσφέρουν νέες μορφές ανταγωνισμού και ελέγχου, αλλά στο τέλος η κερδοφορία είναι ο μεγάλος διαιτητής της επιτυχίας.»

Σχόλια για περαιτέρω συζήτηση

Η ψηφιακή πλατφόρμα εξελίσσεται σε σημαντικό τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας μεγάλων, κατά κανόνα, επιχειρήσεων ώστε να συγκεντρώνονται, αναλύονται και χρησιμοποιούνται δεδομένα που παράγονται από φυσικές δραστηριότητες των χρηστών. Ο Srnicek μάς παρέχει έναν λεπτομερή και ιστορικά ενήμερο απολογισμό αναφορικά με το τι είναι νέο και σημαντικό σχετικά με τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις που βασίζονται σε ψηφιακές πλατφόρμες -ως τεχνολογική αρχιτεκτονική και ως επιχειρηματικό μοντέλο- για να αποκτήσουν πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών, να δημιουργήσουν νέες μορφές αξίας και να αποφέρουν κέρδη στα επενδυμένα κεφάλαια (Van Doorn, 2018, σελ. 103).

Η εστίαση της έρευνάς του επικεντρώνεται στην πολιτική οικονομία της ψηφιακής πλατφόρμας και λιγότερο στην τεχνολογική διάσταση ή στις κοινωνικές συνέπειες από τη λειτουργία της (Robinson, 2017). Για την ακρίβεια επικεντρώνεται περισσότερο στην οικονομία της ψηφιακής πλατφόρμας, δεδομένου ότι η κρίσιμη διάσταση της πολιτικής παρέμβασης του κράτους, ιδίως δε του νεοφιλελεύθερου κράτους (το οποίο λειτουργεί αφενός ως ρυθμιστής της αγοράς διευκολύνοντας τη συσσώρευση και αναπαραγωγή του κεφαλαίου, αφετέρου ως απορρυθμιστής των παραδοσιακών μορφών οργανωμένης εργασίας) είναι κάπως παραμελημένη, μέσα στη συνολική του ανάλυση (Van Doorn, 2018, σελ. 104).

Ωστόσο, εξετάζοντας τις οικονομικές λειτουργίες της ψηφιακής πλατφόρμας, ο Srnicek, μας δείχνει με σαφή τρόπο τις αντιφάσεις και την βαθιά «υλικότητα» της «άυλης οικονομίας» και της περίφημης «πρώτης ύλης» της, των δεδομένων. Μας θυμίζει ακόμη ότι μπορεί κάποιες πλατφόρμες να μην διαθέτουν άλλη ιδιοκτησία πλην του λογισμικού και των δεδομένων που αναλύουν, ωστόσο είναι και αυτή ιδιοκτησία και μάλιστα εξόχως καθοριστική για τη λειτουργία της ψηφιακής πλατφόρμας ως κυρίαρχο επιχειρηματικό μοντέλο.

Η επιλογή του να μελετήσει τις ψηφιακές πλατφόρμες ως επιχειρήσεις που λειτουργούν στον καπιταλισμό, του δίνει τη δυνατότητα να τις παρουσιάσει όχι ως ένα τυχαίο συμβάν ή -πολύ περισσότερο- ως προϊόν της ευφύιας δραστηριών, τολμηρών και καινοτόμων επενδυτών, αλλά ως αποτέλεσμα της εσωτερικής λογικής που διέπει την κίνηση της καπιταλιστικής οικονομίας, δηλ. ως αποτέλεσμα της ανάγκης των επιχειρήσεων για ανταπόκριση και προσαρμογή στον ακατάπαυστο ανταγωνισμό κεφαλαίων και στην διαρκή ανανέωση των πηγών κέρδους. Έτσι, γίνεται πιο φανερό ότι η καινοτομία, η ευελιξία και ο δυναμισμός στις τεχνολογικές εφαρμογές και στα οργανωτικά μοντέλα των επιχειρήσεων, όπως ακριβώς και οι επαναλαμβανόμενες κρίσεις, είναι αναγκαία συστατικά ενός οικονομικού συστήματος που εξαντλεί διαρκώς τις πηγές κοινωνικού πλούτου και που υποχρεώνεται να επινοεί συνεχώς νέα εμπορεύματα, νέες υπηρεσίες και νέες αγορές, ενώ απαξιώνει και καταστρέφει παραγωγικές δυνάμεις, όπως το φυσικό οικοσύστημα μέσα στο οποίο ζούμε. Είναι το ίδιο πρότυπο παραγωγής και κυκλοφορίας εμπορευμάτων (και χρήματος) που αντικαθιστά τη «ζωντανή» με «νεκρή» εργασία (μηχανήματα), ελπίζοντας σε μια πρόσκαιρη ανάσα παραγωγικότητας ενώ, κυνηγώντας τη διατήρηση και αύξηση της κερδοφορίας, προετοιμάζει αναπόφευκτα την επόμενη κρίση του.

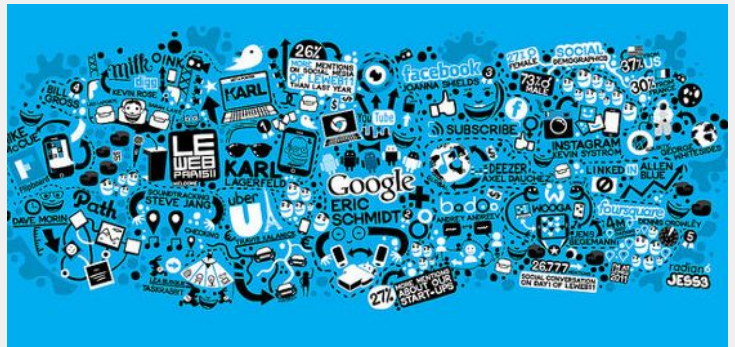
Εντούτοις, στο σημείο αυτό πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι αναφορές του Srnicek σχετικά με την έννοια του κέρδους δείχνουν να μην διαχωρίζουν το (καπιταλιστικό) κέρδος δηλ. την απλήρωτη υπερεργασία που προέρχεται από παραγωγική δραστηριότητα και την οποία ιδιοποιείται ο καπιταλιστής, από την πρόσοδο που προέρχεται από ενοίκιο ή συνδρομή για τη χρήση υπηρεσιών. Σε άλλες περιπτώσεις μοιάζει να αναφέρεται στο κέρδος ως τη διαφορά μεταξύ της τιμής πώλησης και του κόστους παραγωγής (εμπορικό κέρδος), ενώ δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου αναφορές σε οποιαδήποτε εκδοχή της μαρξικής θεωρίας της αξίας και ειδικότερα στην έννοια της υπεραξίας (δηλ. της αξίας που δημιουργείται από την πλεονάζουσα και απλήρωτη εργασία, αυτήν που υπερβαίνει την ποσότητα που είναι απαραίτητη για την αναπαραγωγή

της ίδιας της εργασιακής δύναμης), και που για τη μαρξική θεώρηση αποτελεί τη βασική πηγή του κέρδους (Marx, 2016). Ωστόσο, η οικονομική σημασία της τεχνικής αλλαγής, σύμφωνα με την προσέγγιση του Μαρξ, όπως μας θυμίζει ο Little (2013)

«βρίσκεται στο γεγονός ότι παρέχει στον καπιταλιστή τη δυνατότητα αύξησης της “σχετικής υπεραξίας” αυξάνοντας την παραγωγικότητα της εργασίας. Εντούτοις, επειδή η τεχνική καινοτομία είναι εν γένει εντάσεως κεφαλαίου, δηλ. αυξάνει το ποσοστό του σταθερού κεφαλαίου [μηχανές] ως προς το μεταβλητό κεφάλαιο [εργατικό δυναμικό], τείνει να επιφέρει μείωση του ποσοστού κέρδους. Έτσι, ο καπιταλιστής είναι πάντοτε υπό πίεση για να διατηρήσει το ποσοστό κέρδους και, σε αυτό το πλαίσιο, η πιο εντατική εκμετάλλευση της εργασίας είναι ένα από τα διαθέσιμα μέσα.»

Αυτό που συνεχίζει να απωθείται -ιδίως στις «αναπτυγμένες» δυτικές οικονομίες και κοινωνίες- πίσω από τις διάφορες μορφές διαμεσολάβησης της οποιασδήποτε ψηφιακής πλατφόρμας είναι η διαδικασία παραγωγής του «τεράστιου σωρού εμπορευμάτων» (Marx, 2016, σελ. 19). Αυτό που «κρύβεται» επιμελώς πίσω από το καλοσχεδιασμένο homepage των μοντέρνων εμπορικών ιστοσελίδων είναι το ίδιο με αυτό που «κρύβεται» πίσω από τις δελεαστικές βιτρίνες των σύγχρονων εμπορικών καταστημάτων: τα εκατομμύρια των εργατών -ιδίως στην Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική, αλλά και στην «πίσω αυλή» των μητροπόλεων των «αναπτυγμένων» χωρών- που μοχθούν, πολύ συχνά μέσα σε «μεσαιωνικές» συνθήκες και με μισθούς πείνας, για να μπορούμε, με ένα κλικ στο ποντίκι του υπολογιστή μας, να τοποθετούμε ένα εμπόρευμα στο «Καλάθι αγορών».

Η ανάλυση του Srnicek περιλαμβάνει ορισμένες, αλλά όχι πολλές, και κυρίως όχι εξαντλητικά αναλυτικές αναφορές για τις επιπτώσεις της λειτουργίας του μοντέλου της ψηφιακής πλατφόρμας στις μορφές της ανθρώπινης εργασίας, κάτι που από μόνο του, άλλωστε, αποτελεί ένα ιδιαίτερο και πολύπλευρο θέμα έρευνας, κατανόησης και παρέμβασης. Ο ίδιος αναφέρεται -κυρίως μιλώντας για τις λιτές πλατφόρμες (Srnicek, 2017, σελ. 76-81)- στην υποκατάσταση της σταθερής και πλήρους εργασίας από την εξωτερική ανάθεση και την υπεργολαβία, υπάρχουν εντούτοις πολλά άλλα σημαντικά νέα φαινόμενα που θίγουν καίρια τον κόσμο της εργασίας. Ερωτήματα όπως το σε ποιο βαθμό οι τεχνολογικές καινοτομίες, οι σύγχρονες μηχανές, οι εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης και τα νέα ευέλικτα ψηφιακά επιχειρηματικά μοντέλα θα μειώσουν διαχρονικά τον συνολικό όγκο της απασχόλησης, εάν θα δημιουργήσουν νέα επαγγέλματα και ποια ή εάν -και σε ποιο βαθμό- θα εδραιώσουν μια μόνιμη πόλωση εργαζομένων ανάμεσα σε κατόχους υψηλού και χαμηλού επιπέδου δεξιοτήτων (και αμοιβών) είναι ανοιχτά, παρότι οι διαφαινόμενες τάσεις δεν ευνοούν τις αισιόδοξες για την εργασία οπτικές [7].

Η τυπολογία των ψηφιακών πλατφορμών που προτείνει ο Srnicek, και που βασίζεται κυρίως στο κριτήριο των μεθόδων που κάθε πλατφόρμα χρησιμοποιεί για να αποσπάσει κέρδη, συμβάλλει στην επίγνωση των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους αυτές οι επιχειρήσεις παράγουν αξία και συσσωρεύουν κεφάλαιο. Από την ανάλυσή του, ωστόσο, ξεχωρίζει σαφώς η αποδεικτική δεινότητα με την οποία αναδεικνύει τη σημαντικότερη ίσως τάση των ψηφιακών πλατφορμών, αυτή της μονοπώλησης των αγορών όπου δραστηριοποιούνται (ή έστω της ολιγοπώλησης -εάν θέλουμε να κυριολεκτήσουμε- σε πολλές περιπτώσεις).

Ως καταληκτική παρατήρηση, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι η συνολική προσέγγιση του Srnicek

επιδιώκει να κρατήσει αποστάσεις από διάφορες μεγαλόστομες και μάλλον επιφανειακές διατυπώσεις άλλων μελετητών που διαβλέπουν στη ραγδαία ανάπτυξη του μοντέλου της ψηφιακής πλατφόρμας είτε μια «*νέα δυναμική φάση ανάπτυξης της οικονομίας πέραν του καπιταλισμού*», είτε την «*έλευση της τελικής κρίσης του*» (Robinson, 2017). Παρότι είναι βέβαιο πως οι τεχνολογικές καινοτομίες στον καπιταλισμό έχουν ιστορικά χρησιμοποιηθεί για να βαθύνουν την εκμετάλλευση και όχι για να την απαλύνουν (Cole, 2017), ο Srnicek φαίνεται να προσπαθεί να κινηθεί ανάμεσα στην αντικαπιταλιστική απαισιοδοξία και τη μετακαπιταλιστική υπεραισιοδοξία, με όχημα μια λεπτομερή και διεισδυτική ανάλυση των οικονομικών διαστάσεων της λειτουργίας αυτής της σχετικά νέας μορφής καπιταλιστικής επιχείρησης.

Σημειώσεις

[6] Το ριζωματικό (rhizomatic) είναι μια φιλοσοφική έννοια που αναπτύχθηκε από τους Gilles Deleuze και Félix Guattari και χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη θεωρία και την έρευνα που επιτρέπει πολλαπλά, μη ιεραρχικά σημεία εισόδου και εξόδου στην αναπαράσταση και ερμηνεία των δεδομένων (βλ. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=rhizomatic>). Οι Deleuze και Guattari έκαναν διάκριση μεταξύ «ριζωματικού» και «δενδροειδούς» τρόπου σκέψης. Η παραδοσιακή σκέψη ξεκινάει από ένα κεντρικό υποκείμενο από το οποίο εκπορεύονται σειριακά οι αντιλήψεις ακολουθώντας μια ορισμένη κατεύθυνση (δενδροειδής σκέψη). Αντιθέτως, ο ριζωματικός τρόπος σκέψης περιέχει τυχαίες, μη ιεραρχικές και αποκεντρωμένες τροχιές, μεταξύ οποιονδήποτε σημείων, που δεν υπακούουν αυστηρά στη λογική αιτίου - αποτελέσματος.

[7] Για μεγαλύτερη ανάλυση σχετικά με τις επιπτώσεις του μοντέλου της ψηφιακής πλατφόρμας στον συνολικό όγκο και στις μορφές εργασίας, ενδεικτικά προτείνονται ETUI (2017a, 2017b), ILO (2018), Eurofound (2018a, 2018b).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2016). Η θαυμαστή εποχή της νέας τεχνολογίας. Εργασία, πρόοδος και ευημερία στα χρόνια των έξυπνων τεχνολογιών. Πρόλογος – μετάφραση: Γ. Ναθαναήλ. Αθήνα: Κριτική

Μαρχ, Κ. (2016) Το Κεφάλαιο. Κριτική της πολιτικής οικονομίας, τόμος πρώτος, μετάφραση Θ. Γκιούρας. Αθήνα: ΚΨΜ

Μαρχ, Κ. (1990) Βασικές Γραμμές της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας (Grundrisse), μετάφραση Δ. Διβάρης, τόμος Β. Αθήνα: Στοχαστής

Σμυρναίος, Ν. (2018). Το ολιγοπώλιο του διαδικτύου. Πως οι Google, Apple, Facebook, Amazon και Microsoft πήραν τον έλεγχο της ψηφιακής μας ζωής. Μετάφραση από τα Γαλλικά Ελένη Σταματάκη. Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις και Advanced Media Institute

Ξενόγλωσση

Beckett, A. (2017). "Accelerationism: how a fringe philosophy predicted the future we live in". The Guardian, 11 May 2017, Διαθέσιμο στο: theguardian.com

Cole, M. (2017) "Platform Capitalism and the Value Form", Salvage. Διαθέσιμο στο: <http://salvage.zone/online-exclusive/platform-capitalism-and-value-form/>

ETUI (2017a). "The digital economy and its implications for labour.1. The platform economy". Transfer, Vol.23 (2), pp. 103-108

ETUI (2017b). "The digital economy and its implications for labour. 2. The consequences of digitalisation for the labour market". Transfer, Vol.23 (3), pp. 249-253

Eurofound (2018a). Employment and working conditions of selected types of platform work. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Eurofound (2018a). Automation, digitisation and platforms: Implications for work and employment. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Forthomme, C. (2017). Platform Capitalism: The economy of the future? Διαθέσιμο στο: <https://impakter.com/platform-capitalism-economy-future/>

ILO (International Labour Organization) (2018). Digital labour platforms and the future of work: Towards decent work in the online world. International Labour Office - Geneva: ILO

Little, D. (2013). Marx's thinking about technology. Διαθέσιμο στο: <https://understandingsociety.blogspot.com/2013/07/marxs-thinking-about-technology.html>

Robinson, B. (2017) "Review of Nick Srnicek's Platform Capitalism", Marx and Philosophy Review of Books. Διαθέσιμο στο: https://marxandphilosophy.org.uk/reviews/14669_platform-capitalism-review-by-bruce-robinson

Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. Geneva, Switzerland: World Economic Forum

Srnicek, N. (2017). Platform Capitalism. Cambridge: Polity Press.

Srnicek, N. & Williams, A. (2015). **Inventing the Future: Postcapitalism and a World without Work**. London and New York: Verso Books.

Williams, A. & Srnicek N. (2013). Accelerate: Manifesto for an accelerationist politics. Διαθέσιμο στο: <https://syntheticeifice.files.wordpress.com/2013/06/accelerate.pdf>

Van Doorn, N. (2018) "The Parameters of Platform Capitalism", Krisis, Issue 1: Data activism, pp.103-107. Διαθέσιμο στο: <http://krisis.eu/the-parameters-of-platform-capitalism/>

Ιστοσελίδες

- Η ιστοσελίδα του Nick Srnicen στο King's College London
<https://www.kcl.ac.uk/artshums/depts/ddh/people/academic/srnicekn.aspx>
- Accelerationism (Πληροφορίες για την προσέγγιση της Επιτάχυνσης)
<https://en.wikipedia.org/wiki/Accelerationism>
- Πληροφορίες από την Wikipedia για τις διάφορες προσεγγίσεις άρνησης της εργασίας (Refusal of work)
https://en.wikipedia.org/wiki/Refusal_of_work#Anti-work
- Infographic by Jeff Desjardins (August 10, 2018) What Does Google Know About You? [Τι ξέρει η Google για σένα;]
<http://www.visualcapitalist.com/what-does-google-know-about-you/>
- Infographic by Jeff Desjardins (October 4, 2018) The 8 Major Forces Shaping the Future of the Global Economy [Οι 8 μεγαλύτερες δυνάμεις που διαμορφώνουν το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας]
<http://www.visualcapitalist.com/the-8-major-forces-shaping-the-future-of-the-global-economy>

- Infographic by Jeff Desjardins (November 19, 2018) Here's What the Big Tech Companies Know About You [Τι γνωρίζουν οι μεγάλες επιχειρήσεις τεχνολογίας για σένα]

<http://www.visualcapitalist.com/heres-what-the-big-tech-companies-know-about-you/>

- Πόσα παραχωρούμε τελικά στα social media;

<http://www.kathimerini.gr/994405/article/tecnologia/diadykyo/posa-paraxwroyme-telika-sta-social-media>

Πηγή:

Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 4/2018 imegsevee.gr